

KÉPZŐMŰVÉSZET

SZAJKÓ ISTVÁN KIÁLLÍTÁSA ELÉ*

Magyarországon még művészi körökben is meglehetősen ismeretlen e név: Szajkó István. Pedig a Vajdaságban — ahol pedig magas a művészeti kultúra — egyik legkiválóbb jugoszláv — ezen belül jugoszláviai magyar — festőként tisztelik, és hogy ez nem csupán valamiféle provinciális elfogultság, azt számos sikeres nyugat-európai bemutatkozás — Amszterdam, Stockholm, Grenoble, München — bizonyítja. Persze tudjuk, egy művészt valójában sohasem sikerei, hanem művei minősítik. Most alkalmunk van, hogy a művekkel találkozzunk. Elég egy mondat minősítésként: meggyőznek bennünket.

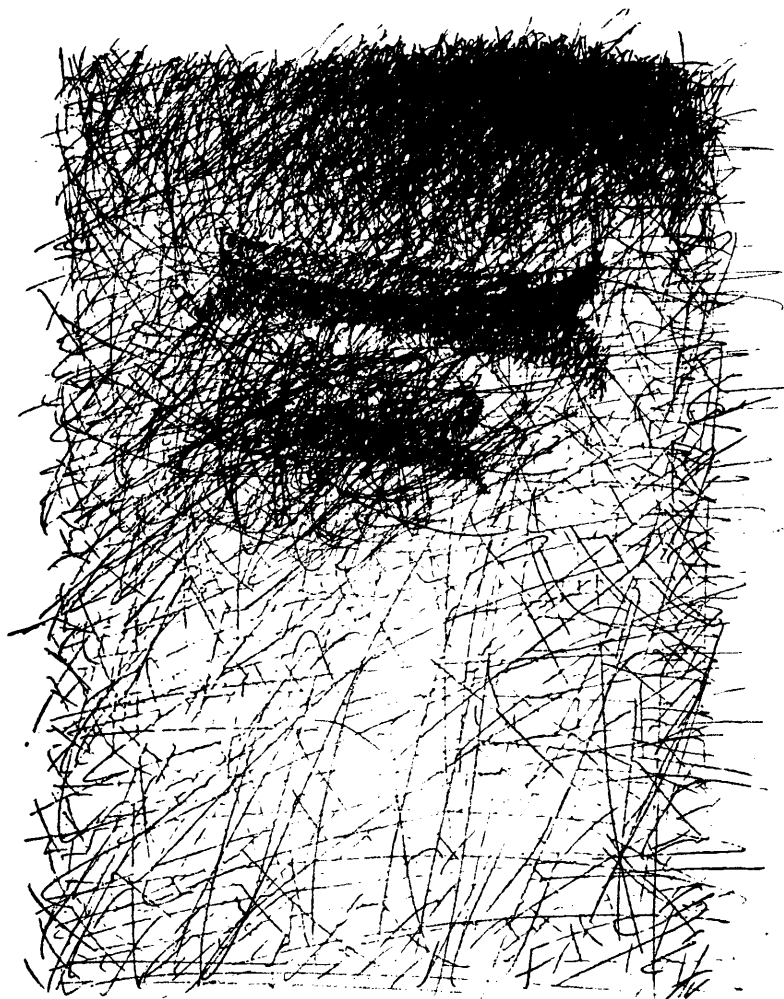
Az itt kiállított művek az elmúlt fél évtizedben születtek, legtöbbször a tavalyi és az idei év termékei. Túlnyomó részük pasztell. Nehéz róluk írni, hiszen fogalmilag nincsen bennük „kapaszzkodó”. Vízfelületek? Kiszakított fűcsomók? Elködlő tájak? A vegetáció szövevénye? Igen — ám mindennek metamorfózisa, lírai átköltése. Nincs előtér és háttér — hanem szüntelen festői történés. Mert e halk szavú képekben hallatlan élet feszül: a fűszövényben felködlik egy-egy tárgyiasító — inkább jelölő elem. Térjelzésként, vagy inkább új dimenzió jelöléseként? E tárgyformációk felködlenek, hogy megmozdítsák a megdermedt teret, és médiumává váljanak Szajkó nagy vállalkozásának, az átszellemítésnek. Mert művészetének titka ez, az átszellemítés. Valamiként érezteti a természeti vegetációt, olajképeiben szinte egyértelműen ural valamiféle vízfelületre, máskor képei a fűcsomók zavaros összekeveredését, gubancolódását idézik — vérbeli természetművészet. Ugyanakkor absztrakció a javából. Magától értetődően Szajkó számára figuratív—non figuratív konfliktus nem létezik, hiszen művészete emocionális, látott és érzett élményei átszellemesítése magas szakmai tudással és poézissel.

NÉMETH Lajos

SZAJKÓ ISTVÁN
AZ ÚJPESTI TAVASZ UTCÁBAN

Pest központjából metróval, majd villamoson jutunk el a művelődési központ épületegyütteséhez, ahol szép, tágas teremben találjuk az Újpest Galériát (Budapest, IV., Tavasz u. 4.). A galéria koncepcióját és tekintélyét néhány előző kiállítás felemlítésével érzékeltethetjük: kiállított itt Gyulai Liviusz grafikus, Marosits István szobrász, Szabados

* Elhangzott Szajkó István budapesti tárlatának megnyitóján, 1988. január 5-én.

Szajkó István rajza

Gábor grafikus, Deim Pál festőművész vagy Kéri Adám festőművész. A mai kiemelkedő képzőművészek e sora után január 5-én dr. Németh Lajos, az autentikus alkotók kiváló ismerője Szajkó István szabadkai festő kiállítását nyitotta meg, aki jelenleg Budapesten él és dolgozik, s akit ezt megelőzően decemberben mutattak be Münchenben (Prom-Galerie, 1987. december 3—31.).

Szajkó a pesti tárlat anyagát egyfajta retrospektívaként állította össze, amely az 1983-ban alkotott *A táj átalakulása I—IV.* című képek-

kel kezdődik, s ez a motívum található még tizenhárom másik képen is. Külön egységként szerepel négy kép, amelyek közös elnevezése: Szabadkai homok, továbbá két ibolyaszínű, nosztalgikus hangvételű pasztell két sorozat határán — az egyik egy 1983-ban megkezdett, a másik pedig a tavaly tavasszal kezdett távol-keleti sorozat.

A müncheni kiállítást — az ott bemutatott pasztellek reprodukcióiból ítélve — a már jól ismert utcai és épületmotívumokból állította össze, amit Szajkó mesterien úgy fejez ki, mint az ismert vagy ismeretlen építész alkotása iránti „csodálatát”. A müncheni épületek általa való felfedezése az ottani közönség kiváló fogadtatására talált.

Szajkó István 1978-ban végzett a zágrábi Képzőművészeti Akadémián Nikola Reiser tanítványaként. Pesti kiállításával tehát festői munkásságának egy évtizedét zárja le — ami a visszatekintéshez kevés, viszont további munkájához való alapnak és tapasztalatnak elegendő.

A zágrábi akadémián folyó oktatás kiindulópontja a hagyományos képzőművészet. Szajkónak saját alkotóútja megteremtéséhez nyilvánvalóan tanára jelmondata adott indítást: „Mindig szilárdan ragaszkodtam a természetes formákhoz”, s ennek a „természetes támasznak” az átetsző koloritássá, sajátos kézzel való átalakításához is professzora adott példát. Tanulmányai befejeztével a hagyományos képzőművészeti kifejezéssel szembeni avantgárd szembeszegülés során az ötlet konceptuális megnyilvánulása nem lehetett számára elfogadható alkotói mód.

Ha felmérjük egyrészt a világról kialakított képet, a szerzett tapasztalatok összetettségét és a társadalomnak a képzőművészettel szembeni viszonyát, másrészt pedig az egyéni kéz spontaneitását, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy Szajkónak az akadémiai útravaló továbbfejlesztésén kellett dolgoznia, nem vethette el azt. Vele született és a kitartó gyakorlással kialakított kézírása egyedülálló helyet ígért számára a művészetben, s magának az ötletnek a konceptuális elsőbbségét feleslegesen elveti. Szajkó tévelygés nélkül döntött a pasztellkréta spontán jelének megismételhetetlensége mellett, ragaszkodott a természetes formákhoz, de nem vált rabjukká.

A tiszta felületen mintegy ösztönösen, „véletlen” kézvonással, folttal kezdi a motívummal való dialógust. Ez alkotás közben el is tűnhet, de meg is maradhat a „történések” csomópontjaként. A szó valódi értelmében történésekről beszélhetünk, mert a szajkói lexikában a transzformáció nem jelenti csupán a látott motívumnak a többé-kevésbé stilizált képzetté való átalakítását, a kiválasztott részlet pedánsan vagy felületesen történő lerajzolását. Már tanulmányai idején 1976-ban a *Városföldszint* elnevezésű diptichonjával a történés kihívó, izgalmas illúzióját állította elénk: a bal oldalon szuggesztív „befejezetlenségében” női akt áll az utca előtt, amelynek túloldalán, jobb oldalról felöltözött járókelő közeledik. Mindkét vászon hangsúlyozottan „két külön világ” — olyan képek, amelyek önállóan is megállhatnak, attól függetlenül,

hogy közös a háttér (a városi utca). A két vászonnak szinte a felezővonalán egy furcsa, reszkető foltként ható, távolodó kiskutyát látni, amely a díptichont élő egészé kapcsolja össze, provokatív „valótlan valósággá”. Az a VALAMI a meglepően vitális, és megfejthetetlen kérdőjel — a különös spontaneitással megformált kutyaalak — jelenti az álom és az ébrenlét, az illúzió és a valóság határvonalát Szajkó István képein.

Később a „történés” konceptusában jelentéshordozóként, mintegy applikációként egy-egy öntapadós kép, matrica vagy egyéb valóságghűen megrajzolt részlet jelenik meg, később egy-egy kerékpár, szék, csónak, levél, amelyek kommunikációs kapcsolatban vannak az élénk gesztussal, „tetszőlegesen” megrajzolt felülettel.

A pesti kiállításon főleg a „táj transzformálásával” találkozunk, a tárgyiassággal és a szellem szabad kifejezésével. Négy kiállítási egységen követhetjük végig a hangulat váltakozását, amelyet a koloritás intenzitása és a játékos kézvonás fejez ki, a kép és a mögötte levő jelentés határvonalán. Szajkó lendületes gesztusa szétfeszíti a keretet, amelyet könnyed vonallal jelöl — ha nincs keret, akkor a vonalak, foltok, a pasztellpor ködszerűsége szinte a papírlapon kívülre törekszik. S hogy mégis üresen hagyja a papír egyes részeit, azt azért teszi, hogy hangsúlyozza az alapnak a jelentőségét.

A keleti „sumie” képzőművészeti kifejezőmód és a sokkal későbbi nyugati Action Peinting határán akciófestészet megőrizte a város, a síkság, a víztükör és a végtelen ég képét. Szajkó alkotói erőfeszítése arra irányul, hogy a tudatával észlelt jelenséget „átengedje” később az ösztönének és spontán akciójának, amely mozgásba hozza a kéz energiáját. Az emlékezéshez hasonlóan, amely hirtelen tör fel az emberben, anélkül, hogy tudná az okát, a művész szenzibilitása is úgy tör föl, hogy kézvonásaival behálózza a vásznat vagy a papírt az átalakított élmény felismerhető akcentusaival. Művei felelősségteljesen és precízen „befejezetlenek”, hogy kifejezhessék a felszabadultság érzetét, ám felelősséget sohasem találunk nála, a tárgyiasság részlete mindig jelen van tökéletes, hagyományos mesterségbeli kivitelezésében.

A *Szabadkai homok* című különálló egységen feltűnik az „ágacska árnyékkal”. A motívum itt is, akárcsak a korábbi képeken, behatárolt körben látható, amely nem tágulhat, viszont annál inkább a mélybe hatol.

Szajkó az elmúlt tíz évben nem tévelygett és nem kutatott. Korának folyamataiban él és következetesen kifejezi alkotói üzenetét a kéz energiájával, amelybe transzformálódott a tapasztalat és az ismeret. Minden forma, amely megszabadul a gondolkodás diktátumától, spontánul jelenik meg nála, s e pasztelles világban nehéz különválasztani, mi a valóság: a tárgy, vagy annak árnyéka; közülük az egyik illúzió — vajon a pasztelles illúzióval varázsolja elénk a valóságot, vagy fordítva?! A papíron levő pasztellporhoz hasonlóan a lapok fölött

kérdés és párbeszédre való felhívás lebeg. Szajkó azon őszinte művészek egyike, akik néven nevezik a dolgokat; tudását felhasználva, mégis érzésvilágának spontaneitásával fejezi ki magát, s ezáltal autentikus alkotást hagy maga után. A képtár, mely a művész évtizednyi munkájának következetességét mutatja be, növelte az esemény jelentőségét a szellem kísérletei és a kreativitás kutató megnyilvánulása iránti nyíltságával, sőt, még az utca nevével is reményt és bizakodást fejez ki.

Bela DURANCI

NOTESZ

PÉTER LÁSZLÓ

I.

Bach János Sebestyén

A nagy élmény Péter László utolsó újvidéki tárlatán új monotípiái között a markáns, félelmetes erejű, zsúfoltságú, koncentrációjú Küklopsz-fejek, a fejek-arcok Veronika-kendő levonatai voltak. Nem könnyű eldönteni, hogy erejük, mindent átütő, átlátó félszemük ereje vagy szenvedésük-deformációjuk emberfelettibb-e.

Különös mód a legfontosabb alkotásnak mégis egy figurális kompozíció mutatkozott. Hogy aztán e kép hatására a többi hasonló motívumú kompozícióhoz való viszonyunk is megváltozzon észrevétlen. Tán arról lehetett szó, hogy én a tárlaton (és előbb Székelykevény) képtelen voltam ezekhez a fejekhez-arcokhoz figurákat, testet képzelnem. És fordítva, képtelen voltam megsejteni e robusztus figurák, testek arcát. Túl erőseknek, alig elviselhetőeknek tűntek külön-külön is, nemhogy még együtt.

A nagy, orángutánszerű figurák, úgy hittem, valahonnan máshonnan érkeznek, másból következnek, noha különben örültem nekik, mert teljes egészében ellensúlyozni tudták az eluralkodó rajzosságot, szálkás-ságot. Közben hát bárki láthatta azonnal, ugyanarról a Küklopszról van szó. Csak más egy lény arcába nézni, és más szemügyre venni, követni egész alakját, mozgását, gesztusait.

Ha rajzosságát a Szalay—Csohány—Kondor vonalból következtetjük, akkor a robusztus, darabos figuráit Kršičhez köthetnénk. Persze inkább csak saját munkánk megkönnyebbítése végett.

Kubrick *Urodüsszeájának* zseniális bevezetőjében mozognak így azok az emberszabású majmok, ősemberek, mint ezek a Küklopszok, angyalból, miegymásból képezett Péter László-i figurák.